

אוסלו כישלון או איוולת

עתליה בן-מאיר

בשיתוף עם מרכז אריאל
למחקרי מדיניות
ACPR Publishers

תמוז

הוצאה לאור בע"מ

עתליה בן-מאיר
אוסלו – כישלון או איוולת

Atalia Ben Meir
Failure or Folly

מסת"ב 965 7165 60 1 ISBN

תרגום : ליה סתיו
עיצוב עטיפה : בזיל
סדר ועימוד : לאה קוכנוביץ
הפקה : אלי אורן

© כל הזכויות שמורות למחברת ולבית ההוצאה

תמוז הוצאה לאור בע"מ

.Tammuz Publishers Ltd

ת"ד 21337 תל-אביב 61213 Tel-Aviv 21337 POB

www.tammuzbr.co.il * tammuzbr@012.net.il

מרכז אריאל למחקרי מדיניות

Ariel Center for Policy Research

ת"ד 830, Shaarei Tikva 44810 שיערי תקוה

טל : 03-906-3920 פקס : 03-906-3905

www.acpr.org.il * acpr@inter.net.il

עותקים נוספים של ספר זה ניתן לרכוש במשרדי מרכז אריאל

נדפס בישראל – 2004 – Printed in Israel

הכרת תודה

תודתי נתונה למרכז אריאל
למחקרי מדיניות על האמון
שנתנו בי, והתמיכה ללא סייג.

תודתי נתונה גם לקרן צירני על
המענק שאפשר תרגום הספר
לעברית.

ד"ר עתליה בן-מאיר לימדה היסטוריה ומדעי
החברה בישראל והיתה מרצה במחלקה ללימודי
יהדות באוניברסיטת נטאל, דרבן, דרום אפריקה.
היא פרסמה ניירות עמדה עבור מרכז אריאל
למחקרי מדיניות, וכן מאמרים בדו-ירחון **נתיב**.
המחקרים שלה מתמקדים בערביי ישראל והבעיה
הדמוגרפית, המחלוקת סביב זהותה היהודית של
מדינת ישראל והסכנות האורבות לקיומה של מדינת
ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

אוסלו – כישלון או איוולת

עתליה בן-מאיר

תוכן עניינים

6		הקדמה
7	הגדרת הסכסוך: פלשתיני-ישראלי או ערבי-ישראלי	פרק 1
13	המטמורפוזה שעברה מפלגת העבודה	פרק 2
18	המשא ומתן על הצהרת העקרונות	פרק 3
38	הצהרת עקרונות: הגשמתו של חלום או סיוט	פרק 4
47	מסמך העקרונות: מחורר כמו גבינה שווייצרית	פרק 5
52	הסכמים בין ישראלים לפלשתינים – 1995 – 1998-	פרק 6
68	תחילת השלב הסופי במשחק: פסגת קמפ-דייוויד	פרק 7
90	לקראת השלב הסופי במשחק: מתווה קלינטון	פרק 8
94	השלב הסופי: שיחות השלום בטאבה	פרק 9
103	איוולת או כישלון	פרק 10
120	הלנצח תאכל חרב?	פרק 11
137	שלל תוכניות לפתרון העימות במזרח התיכון	פרק 12
150	להתנתק או לא להתנתק, זאת השאלה	פרק 13
163	מה נשתנה?	פרק 14
176		הערות
187		סוף דבר
189		מבחר פרסומים של מרכז אריאל

הקדמה

ברברה טוכמן, בספרה המכונן "מצעד האיוולת", מגדירה איוולת כעיסוק במדיניות הנוגדת את התועלת האישית, "דבקות חולנית במדיניות לא מעשית ובלתי מועילה בעליל".¹

כישלון, לעומת זאת, הנו העדר הצלחתה של מדיניות שקולה ומתוכננת, המבוססת על ניתוח מעמיק ואובייקטיבי של מידע מקיף ורלבנטי.

ספר זה שואף לספק תשובה לשאלה אם תהליך אוסלו הוא תוצאה של נסיבות בלתי צפויות שהביאו לכישלוננו, או שמא מדובר בתוצאה צפויה של איוולת מוחלטת.

פרק 1

הגדרת הסכסוך: פלשתיני-ישראלי או ערבי-ישראלי

במהלך השנה האחרונה הרבה העולם לעסוק בסדאם חוסיין ובמפלתו הניצחת. ארה"ב הצליחה לגייס את תמיכת חלק הארי ממדינות המערב, לרבות אירופה. היחידות מבין חברות האיחוד האירופי שנתרו בהתנגדותן היו צרפת, גרמניה ובלגיה. קרולין גליק, עורכת המשנה של הגירוזלם פוסט, בנסותה לנתח את עמדתן של המדינות הללו, עמדה שהביאה לסדק באירופה, הציגה נקודת השקפה ייחודית: מניעים רציונליים לעומת מניעים אי-רציונליים בקביעת מדיניות. בעיקרו של דבר, הרחיבה גליק את תפיסת האיוולת של טוכמן.

גליק טוענת כי בשורש המדיניות המכשילה שאימצו צרפת, גרמניה ובלגיה עומדת דבקותן, ללא סייג, באמונה שמדינות פועלות משיקולים רציונליים, ואי לכך הן מונעות על ידי שיקולי תועלת עצמית. ישראל, שחתמה על הסכמי אוסלו, נפלה לאותה מלכודת.

במשך שבע שנים גם ישראל האמינה... שמדינות מונעות על ידי אינטרסים רציונליים שניתן להיענות להם. תהליך אוסלו כולו, כמו המשא ומתן עם סוריה והנסיגה החד-צדדית מלבנון, התבססו על ההנחה שבעיקרו של דבר מדינות ועמים פועלים באורח רציונלי. תיאוריית העוצמה הצבאית היחסית, כמו גם תיאוריית ההרתעה, הוסרו מעל סדר-היום בשנת 1993 לטובת התיאוריה המדינית של שמעון פרס, על פיה מזרח תיכון חדש שוחר שלום, שיוקם בעקבות ויתורים חד-צדדיים של ישראל, הינו אפשרי מאחר שהערבים חייבים להבין באופן רציונאלי שהחיים בשלום עם ישראל יקדמו את האינטרסים שלהם.²

אין ספק שעשר שנות חיים בצל הסכמי אוסלו ערערו את התיאוריה של פרס. אכן, אינתיפאדת אל-אקצה, או אוסלו, הוכיחה מעבר לכל ספק סביר כי שלום שיושג באמצעות תבוסתנות הוא בבחינת חזיון תעתועים. שורשי השנאה של הערבים כלפי עצם קיומה של ישראל הם עמוקים, עתיקי-יומין, וחובקים סוגיות שאין להן שום זיקה לטריטוריה. לשיקולים רציונליים השפעה משנית על מהות השנאה ועוצמתה.

אהוד יערי, פרשן הטלוויזיה הישראלית לענייני המזרח התיכון, הביע תמיחה על עצם הפקתה של סדרת הטלוויזיה האנטישמית המצרית שהיתה ללהיט, "פרש בלי סוס". יתר על כן, סדרה זו איננה מקרה בודד – הפקות נגועות באנטישמיות משודרות במשך הרמדאן כולו גם בארצות ערב אחרות. יערי ציין שהוא ועמיתיו תוהים באשר למטרתה של מערכת תעמולה אנטישמית ואנטי-ישראלית זו:

בסופו של דבר לא מדובר כאן בנסיגה משטחים או בהבטחת "זכות השיבה" לפליטים הפלשתינים. מדובר ברעיון מסוכן ומרחיק לכת המכשיר את הקרקע להצדקת גירוש המוני של יהודים מישראל – "טיהור אתני" במונחים בני זמננו – ואף מעבר לכך, מדובר בהכשרת הקרקע להצדקתו של רצח עם!³

תמצית המסר המופץ ברחבי העולם הערבי באמצעות סדרות כאלו היא שלא ניתן לכוון שלום עם היהודים:

לא בשל ויכוח פוליטי או עימות טריטוריאלי כלשהו, אלא בשל העובדה שאין לכלול עם זה במשפחת העמים. הדת היהודית – כפי שמציגה אותה התקשורת הערבית – אינה אלא שקר אחד גדול, ההיסטוריה היהודית הנה פרי עיוות עקבי של העבר. יתרה מזאת, העם היהודי הוא בבחינת איום עתידי על העולם כולו.⁴

הבהרת הסוגיות האמיתיות

הסכסוך הפלשתיני-ישראלי אינו אלא הפן הגלוי ומעורר המחלוקת של סכסוך אשר יעד-העל שלו הנו הרס מדינת ישראל. הסוגיה האמיתית עורפלה בשנות ה-80, שעה שישראל עשתה טעות אסטרטגית אדירה בכך שאימצה את טיעון הסרק לפיו הסכסוך הפלשתיני-ישראלי הוא לב-לבו של הסכסוך הערבי-ישראלי. לא היה שום בסיס או יסוד אמפירי שהצדיק את השינוי באסטרטגיה. מדינת ישראל פשוט הוכתה בקוצר ראייה ואטימות לנוכח הראיות שהצביעו על כך שכוונתם של הערבים להשמיד את ישראל לא השתנתה – השתנתה רק האסטרטגיה שלהם. בתוך מערבולת הדעות שנשמעו, נשכחה כליל העובדה שאש"פ נוסד על ידי הליגה הערבית בשנת 1964 במטרה ברורה וגלויה להמשיך במלחמה בה החלו עמי ערב עם כינונה של המדינה היהודית ב-1948 – לבער את נגע הקיום היהודי העצמאי במזרח התיכון.

פרספקטיבה רחבה יותר של המזרח התיכון, כזו שאינה כבולה בחבלי שיקולים אידיאולוגיים, חושפת את האמת העירומה. אין כל בסיס לטענה שהשלום עם מדינות ערב תלוי בפתרון הסכסוך

הישראל-פלשתיני. הסכמי השלום המצרי-ישראלי והירדני-ישראלי (1979 ו-1994, בהתאמה) נחתמו ללא קשר לסוגיה הפלשתינית. הווי אומר: קיומה של בעיה פלשתינית, הממשיכה לבעבע כפצע מוגלתי, לא היווה מכשול לחתימת הסכמים אלה. בדומה לכך, אין שום דעיכה באיומים על מדינת ישראל מצד סוריה ואיראן (ועיראק תחת סדאם) כאשר גובר הסיכוי להסדר ישראל-פלשתיני. ההפך הוא נכון. הפלשתינים מהווים חוד-חנית במאמץ הערבי להחלשת מדינת ישראל על מנת להבטיח ניצחון צבאי בבוא העת.

הסוגיה הפלשתינית אינה עומדת ביסוד העוינות הערבית והאיסלאמית כלפי ישראל. היא אינה אלא הנמקה ורציונליזציה לעוינות המתמשכת. במקום לדרבן את הפלשתינים לישב את הסכסוך עם ישראל, הן כובלות את ידיהם באזיקים באמצעות פיתויים, איומים והבטחות בדבר ניצחון אולטימטיבי אם רק יחכו לגאולה שתבוא להם מבחוץ.⁵

ובכל זאת, הסטת המוקד מהסכסוך הערבי-ישראלי אל עבר הזירה הפלשתינית-ישראלית שינתה את אופיים ואת יעדיהם של מאמצי כינון השלום במזרח התיכון, ומוקד המשא ומתן מוסב בגינה אל השאלה כיצד לרצות את הפלשתינים. אירופה, ארצות הברית, האו"ם ולא כל שכן מדינות ערב, כולם שבים ואומרים לישראל שאילו רק תיכנע לדרישותיהם של הפלשתינים, תיסוג לגבולות '67 ותסכים להקמתה של מדינה פלשתינית, כי אז יבוא הקץ לסכסוך הפלשתיני-ישראלי, כמו גם לסכסוך הערבי-ישראלי.

האם זאת האמת?

מתבונן אובייקטיבי בסכסוך אינו יכול שלא להבין כי האמת נמצאת במקום לגמרי אחר. הסוגיה האחת והיחידה המאחדת את ארצות ערב ויוצרת מראית עין של פאן-ערביזם, היא השנאה כלפי ישראל.

השימוש במונח "לאומנות ערבית" שגוי מעיקרו, שכן הוא אינו מייצג תנועה לאומית או אידיאל כלשהו, אלא לשון נקייה לאימפריאליזם גס. אין ומעולם לא היתה "אומה ערבית", והקריאה להקמתה אינה אלא תכסיס ערמומי שמטרתו לגרוף את תמיכת ההמון בדרך לשליטה אזורית.⁶

הסוגיה היחידה המגבשת אחדות פאן-ערבית הנה "השאלה הפלשתינית", כשהאנטי-ציונות משמשת כמכנה המשותף העיקרי. אפילו הפלישה הפאן-ערבית למדינת ישראל שזה עתה קמה, במאי 1948, לא היתה מפגן מזהיר של אחדות פאן-ערבית. היתה זו רק המחשה של המזימה האימפריאליסטית המניעה את מעשיהם של אלה שלקחו בה חלק. אילו היתה המדינה היהודית מובסת

במלחמה זו, היו הכוחות הכובשים מחלקים ביניהם את שלל אדמותיה.

עבדל נאצר הסווה את יעדיו ההגמוניים שעה שטען כי הוא מבקש "להשיב לעם הפלשתיני את זכויותיו המלאות". באופן דומה הסתיר סדאם חוסיין את מזימות החמס שלו שעה שיצא לכבוש את כוויית, וכרך את המשבר שנגרם עקב השתלטותו על המדינה עם דרישה ל"נסיגה מיידית וללא תנאים של ישראל משטחים ערבים בפלשתיין..."

כוח ההתערבות המדינית, בשירות אינטרסים אישיים ותחת מסווה של אחדות פאן-ערבית, הפך את המאבק הדו-צדדי ישראל-פלשתיני לסכסוך ערבי-ישראלי רב-צדדי, ובכך גרם להארכתו, הגביר את עוצמתו והביא לכך שיישוב הסכסוך יהיה הרבה יותר מורכב ומפותל.⁷

בתחרות הבין-ערבית על עליונות, ישראל מהווה כביכול, איום על ההגמוניה הכלכלית והצבאית במזרח התיכון. אי לכך, למדינות ערב הגדולות יש עניין למנוע מישראל להשתלב ולהיות לשחקן מן המניין באזור.

נסיגה ישראלית משטחי יהודה, שומרון וחבל עזה לא תשנה את התפיסה הערבית לפיה ישראל הנה נטע זר, אורח לא רצוי, ולא תפתור אף אחת מן הבעיות העומדות בבסיס הסכסוך. נסיגה ישראלית מן השטחים הללו לא תצמצם את הסיכוי למלחמה עתידית בין ישראל לבין ארצות ערב. רוב החוקרים והמומחים למתרחש באזור גורסים פה אחד כי הגורם היחיד שירתיע את הערבים מלפתוח במלחמה שכזו הנו האמונה כי במאזן הכוחות השורר באזור, ידה של ישראל על העליונה. היה ותפיסה זו תשתנה, הרי הסיכוי שמלחמה בין ישראל למדינות ערב אכן תפרוץ הוא גבוה, ואינו תלוי בהמשך הנוכחות של ישראל בשטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים.⁸

יתר על כן, יש לדעת כי הזוועות המתחוללות בישראל, לרבות מחבלים מתאבדים, לא היו מתאפשרות ללא התמיכה הכלכלית המגיעה מהעולם הערבי. ידוע שערב הסעודית, כוויית, איחוד האמירויות, מצרים, קטאר, אלג'יריה, עומן, סוריה, בחריין, ירדן וסודן – כולן הפקידו כספים, לא פחות מאשר 442.5 מיליון דולרים, בחשבון הבנק האיסלאמי לפיתוח – כסף המיועד לממן את אינתיפאדת אל-אקצה.⁹

אפילו מצרים, תוך התעלמות מוחלטת מהסכם השלום עליו חתמה עם ישראל בשנת 1979, ממשיכה לראות בישראל את המדינה היחידה המהווה איום צבאי ממשי באזור הים התיכון.¹⁰ בזירה הבינלאומית משחירה מצרים את פניה של ישראל ללא הרף ונוקטת בעמדה אנטי-ישראלית תוקפנית. במסגרת תפיסה זאת, לא מפתיע

שמצרים, לתדהמתן של ישראל וארצות הברית כאחת, תומכת ללא סייג בפלשתינים, ואוחזת בדעה שישראל אחראית למבוי הסתום שנוצר, להסלמה ולחוסר היציבות באזור.

תמיכה מצרית בפלשתינים חרגה לעתים מרטוריקה גרידא. ב-4 בינואר 2002, גילתה ישראל את הקארין-A, אונייה שנשאה על סיפונה כלי נשק כבדים מאיראן לרשות הפלשתינית. על מנת להגיע ליעדה ברשות הפלשתינית, היתה הקארין-A חייבת לחצות את תעלת סואץ, מעבר שאי אפשר היה לבצע ללא ידיעת המצרים. ובהגיעה ליעדה היתה האונייה חייבת לפרוק ללא חשש את מטענה בטווח ראייה של הגבול המצרי. כך, למרות שהיה זה מבצע סודי, הוא לא יכול היה לצאת אל הפועל ללא ההסכמה שבשתיקה מצד השלטונות המצריים.

איבה והסתה מצד הערבים

נחשול אדיר של ספרות אנטישמית מציף את העולם הערבי והאיסלאמי. "תעשיית שטנה" זו הנה אמצעי אחד מני רבים, המשמש את המאבק הערבי-ישראלי והפלשתיני-ישראלי, ומשקף את חוסר הנכונות הבסיסית להשלים עם עצם קיומה של מדינת ישראל ועם האתגר שמציבה המדינה היהודית-הציונית, הנטועה בטבורו של העולם הערבי-מוסלמי.

בשום אופן אין להמעיט מערכה של אותה "תעשיית שטנה" הרווחת בעולם הערבי ומן הנזק שהיא גורמת בטווח הקרוב ובטווח הארוך כאחד. ספרות זו לא נשארת בדלת אמות המסגדים והאוניברסיטאות. היא מגיעה הרבה מעבר לחוגי אינטלקטואלים מפוקפקים וכמרים קיצוניים. היא זוכה לתפוצה נרחבת ולפופולריות רבה ברחבי העולם הערבי והמוסלמי וכן בקהילות מוסלמיות באירופה ובעולם המערבי... אותה "תעשיית שטנה" עשויה לשמש הצדקה ואף עידוד לפלשתינים, או למוסלמים אחרים, לעסוק בהתקפות טרור רצחניות נגד ישראלים ויהודים. הספרות האנטישמית מדברת על "הסכנה היהודית" כעל איום עיקרי מולו עומד האיסלאם, כשהמענה היחיד הוא לאיים במלחמת קודש – גיהאד. נמצא שם גם דברי תמיכה מפורשים באלימות ובהתקפות רצחניות נגד יהודים. טרוריסטים פוטנציאליים מוזנים על ידי תעמולה אנטישמית ואנטי-יהודית זו שמקורה באיסלאם הקיצוני.¹¹

בכנס בנושא הטרור שנערך במרכז הבינתחומי בהרצליה, ציין האלון אהרון זאבי פרקש, ראש המודיעין הישראלי, שמאז אירועי ה-11 בספטמבר נהיתה ישראל למוקד טרור עולמי. שניים ממאפייניו

העיקריים של טרור זה הם הדה-לגיטימציה של עצם זכות הקיום של ישראל, והתפיסה על פיה אזרחי ישראל הם יעד לגיטימי לטרור. ההסתה הזדונית והקטלנית נגד יהודים ונגד ישראל מכשירה לבבות ומוחות בקרב מאות מיליוני ערבים ומוסלמים להתנדב ולהשתתף בטרור זה.

ארסיותה של הסתה זו הביאה את ממשלת ישראל, המוטרדת מהרטוריקה האנטי-ישראלית המשלהבת רגשות שנאה המופצת על יד מדינות ערב, לפרסם באפריל 2000 הודעה לעיתונות, בה הביעה את דאגתה העמוקה לנוכח עוצמת הדברים וקיצוניותם:

חלקים מסוימים בעולם הערבי נסוגו לעידן שחשבנו כי חלף לבלי שוב: עידן של הסתה, עוינות, ודמוניזציה של ה"אויב" הישראלי ומנהיגיו. הדברים באו לידי ביטוי באירועים כדוגמת שריפת בובה בדמותו של אהוד ברק ברחובות ביירות, הלבשת פני היטלר לדיוקנו של שר החוץ דוד לוי, השוואת מדיניות ישראל לנאציזם... הראה להסתה זו מספקים לעתים מקורות רשמיים באותן ארצות ערביות – הצהרות של מנהיגים ושאר נציגי ציבור, ותסיסה מתוזמנת על ידי התקשורת הרשמית. המסר מחלחל בקרב הציבור, מלבה את האווירה האנטי-ישראלית לכדי ממדים מדאיגים – וכל זאת דווקא בשעה שקיים צורך בבניית אמון ובפיוס כה רב.

אפילו במצרים, עמה יש לישראל הסכם שלום מאז 1979, פרסם אל-אחבאר, היומון הרשמי, את הדברים הבאים:

סחטנות היא סם החיים של מדינת ישראל, מאז הקמתה של מדינה סחטנית זו ועד עצם היום הזה. סחטנות זו החלה עם המצאתו של מיתוס השואה, לפיו היטלר שרף 6 מיליון יהודים במלחמת העולם ה-2.

מדינות ערב היו למרכזי הכחשת השואה ותחיית אותם מסמכים מזויפים המכונים "הפרוטוקולים של זקני ציון". ליבוי השנאה התהומית כלפי ישראל והיהודים סולל את הדרך לתחיית עלילות-הדם, שבמרכזן האשמת היהודים באחריות לפיגוע הטרור שהתרחש במגדלי התאומים ב-11 בספטמבר.¹²

לסיכום, אין כל ספק שהטענה הגורסת כי אם רק תוותר ישראל על טריטוריה היא תצליח לפייס את הפלשתינים והערבים, ויבוא השלום למזרח התיכון, היא גיבת דעת...